

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.

Horizont 2030: riziková bezpečnostní budoucnost**TRENDY
A PERSPEKTIVY
BEZPEČNOSTI**

Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 2, s. 69–87, ISSN 1210-3292

Horizon 2030: The Risk-Laden Future of Global Security**Abstrakt:**

Cílem článku je analýza některých klíčových závěrů studie Národní zpravodajské rady Spojených států „Global Trends 2030: Alternative worlds“ publikované v prosinci 2012. Primárně se týká rozptylu globální moci a vlivu, jež ovlivňuje politický, ekonomický a bezpečnostní vývoj na globální i regionální úrovni, růstu role Asie a Pacifiku v globální ekonomice a bezpečnosti, čínsko-amerických bezpečnostních vztahů, problematiky konfliktů a definování role Spojených států a Evropy v měnící se geopolitické realitě. Závěry studie jsou rozšířeny o vlastní pohled autora na některé vývojové trajektorie, vycházející z dříve publikovaných monografií, studií a článků.

Abstract:

The article analyzes several key conclusions of US National Intelligence Council's study "Global Trends 2030: Alternative Worlds", published in December 2012. Primarily it focuses on: the diffusion of global power influencing political, economic and security development on both global and regional scales; rising importance of the Asia-Pacific region for global economy and security; Sino-American security relations; the role that the United States and Europe should be played in the changing geopolitical reality. The conclusions offer the author's own interpretation of certain development trajectories, based on his earlier published monographs, studies and articles.

Klíčová slova:

Rozptyl moci, aktéři, konflikt, krize, mocnost, supervelmoc, USA, EU, Čína, BRICS, Asie, Pacifik.

Key words:

Diffusion of power, actors, conflict, crisis, power, superpower, USA, EU, China, BRICS, Asia, Pacific.

Úvodem

V prosinci 2012 zveřejnila Národní zpravodajská rada Spojených států rozsáhlou studii „Global Trends 2030: Alternative worlds“, [1] v textu označena jako studie, která

mapuje a analyzuje klíčové globální i regionální trendy geopolitického, politického, ekonomického, bezpečnostního, sociálního a společenského vývoje v této a příští dekádě s horizontem roku 2030. Jedná se o velmi komplexní pohled na budoucí příležitosti, výzvy a hrozby, se kterými se bude muset svět vyrovnávat. Výrazným rysem studie – na jejímž vzniku se autorsky podíleli experti a expertní pracoviště nejen ze Spojených států, ale prakticky z celého světa – je snaha o komplexní pohled na jednotlivé vývojové trendy a o nastolování alternativ možného budoucího vývoje. Studie přitom kontinuálně navazuje a rozvíjí závěry předcházejících studií, které byly publikovány v roce 2004 (Mapping the Global Future) a 2008 (Global Trends 2025: A Transformed World). [2]

Tento článek se soustředí na postižení základních závěrů studie, přičemž bude zvláště akcentovat jejich geopolitickou a bezpečnostní dimenzi. Pro přehlednost v článku jsou závěry studie zvýrazněny **boldem** (tučně). Spolu s tím jsou ale též tyto závěry v některých bodech rozšířeny o vlastní pohled autora na některé vývojové trajektorie, vycházející, z jak dříve publikovaných monografií, studií a článků, tak i z výstupů projektu bezpečnostního výzkumu v gesci ministerstva vnitra „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“ realizovaného Střediskem bezpečnostní politiky CESES FSV UK. Zatím posledním souhrnným výstupem tohoto výzkumu byla v roce 2012 monografie Strategické trendy globálního vývoje. [3]

Autor předpokládá, že některé závěry článku mohou být využitelné pro tvorbu a realizaci bezpečnostní politiky ČR a přípravu budoucích strategických bezpečnostních dokumentů. Je to i v souladu s tím, že při přípravě Bezpečnostní strategie ČR 2011, Bílé knihy o obraně 2011 a Obranné strategie ČR 2012 byl zdůrazňován význam sledování a vyhodnocování dynamiky vývoje trendů a faktorů ovlivňujících bezpečnost ČR.

Rozptyl moci v globalizovaném světě pokračuje

Studie potvrzuje dlouhodobý vývojový trend, kterým je přesun těžiště globální moci a vlivu z transatlantického prostoru do Asie. Za sedmnáct let Asie předstihne Evropu a severní Ameriku svým globálním vlivem – objemem HDP, velikostí populace, vojenskými výdaji a technologickými investicemi.

Nejvýznamnější roli v Asii bude sehrávat Čína. Objemem HDP předstihne Spojené státy již několik let před rokem 2030 a stane se tak největší světovou ekonomikou. Čína se také bude podílet, a to i přes určité zpomalení svého ekonomického růstu, okolo roku 2025 jednou třetinou na globálním ekonomickém růstu. Její podíl na globálním HDP již dnes dosahuje téměř 15 %. Dynamika a rychlost čínského vzestupu vyplývá i z historického srovnání: Velká Británie potřebovala v minulosti na zdvojnásobení svého HDP 155 let, Spojené státy 50 let, Čína naproti tomu pouze let 15.

Nezanedbatelná bude ovšem role i dalších dynamicky se rozvíjejících zemí, jak v Asii, tak i mimo ni, což lze doložit i aktuálními ekonomickými údaji: vytváří se v nich 50 % globálního ekonomického růstu a 40 % globálních investic. Na globálním investičním růstu se pak podílí více než 70 %. Jedná se o země, které se již sdružují do formálnějších politicko-ekonomických platforem jakou je např. BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika; do roku 2010 bez Jihoafrické republiky – BRIC). Nebo jsou označovány za perspektivní globálním bankovním sektorem. Jedná se např. o země

„Next-11 (Mexiko, Indonésie, Nigérie, Jižní Afrika, Vietnam, Turecko, Filipíny, Egypt, Pákistán, Írán a Bangladéš), respektive CIVETS (Kolumbie, Indonésie, Vietnam, Egypt, Turecko, Jižní Afrika).

Na rozdíl od ekonomické dynamiky rozvíjejících se zemí je patrná ekonomická recese na Západě, konkrétně v transatlantickém prostoru. **Studie např. uvádí, že celkový nefinanční dluh zemí G-7 se od r. 1980 zdvojnásobil na 300 % HDP. Pokud např. vezmeme v úvahu velmi vysoké zadlužení Spojených států (16,35 bilionu dolarů) a ekonomickou krizi eurozóny, je zřejmé, že to dále zužuje manévrovací prostor Západu v globální politice a ekonomice.** Potvrzením může být např. fakt, že největší část amerického dluhu drží Čína!

Studie zároveň dochází k závěru, že recese doprovázená finanční krizí si vyžádá mnohem delší dobu na ekonomické zotavení – minimálně se jedná o jednu dekádu. I z tohoto důvodu bude dále pokračovat oslabování západní dominance v globálních politických a ekonomických strukturách jakými jsou Rada bezpečnosti OSN, Světová banka a Mezinárodní měnový fond. [4] Definitivně pak převezme roli nejdůležitější globální rozhodovací platformy místo G-8 nová G-20, a možná i její rozšířená varianta G-50, [5] protože se dá očekávat vstup dalších sílících regionálních aktérů i do globální politiky a ekonomiky.

S tím koresponduje i jeden závěr studie o tom, že k roku 2030 nebude žádná země na světě – ani Čína, ani Spojené státy nebo další velká země – hegemonickou mocností. Globální politiku a ekonomiku budou zároveň více ovlivňovat i další aktéři, již nezáviselí na národních státech a působící v mezinárodní politice zcela autonomně.

Dlouhodobě je již známa síla mezinárodních ekonomických průmyslových bankovních a technologických korporací, jako např. British Petroleum, Exxon Mobil, Gazprom, Anglo American, BASF, 3M, Boeing, Anheuser-Busch InBev, Coca-Cola, AT&T, Telefonica S.A., Bank of China, HSBC Holdings, Apple, Google, Microsoft. Do množiny „nestátních aktérů“ patří ovšem i další. Jedná se např. o globální nevládní organizace (Greenpeace, Transparency International), média a internetové portály formující politické postoje a názory desítek i stovek milionů obyvatel (televizní kanály CNN, BBC, Al Džazíra, internetový portál You Tube), a nikoliv v poslední řadě i ozbrojená hnutí s větší či menší mírou hierarchie, centralizace a koordinace, které jsou schopny negativně ovlivňovat bezpečnostní a ekonomickou situaci v regionálním i globálním měřítku: al-Ká'ida, resp. skupiny, které se k ní hlásí a používající ji jako určitou „značku“, Tali-bán, mafiánská uskupení, drogové kartely, skupiny mořských pirátů.

Samostatně na globální úrovni ovšem mohou aktivně působit i některé megalopole se svým silným ekonomickým a finančním zázemím (New York, Londýn, Dubaj, Bombaj, Šanghaj) nebo i bohaté a prosperující územní celky, části států (Kalifornie v USA, Bavorsko v SRN).

Rozptýl globální moci mezi více aktérů bude ještě více ovlivňovat technologický vývoj. Ten, kdo disponuje obrovským množstvím informací, které může používat a využívat v reálném čase, disponuje větší mocí než většina vlád a mezinárodních organizací typu OSN. Platí to např. pro Google či Facebook, ale i pro neziskovou mediální společnost WikiLeaks a anonymní a na sobě nezávislé nehierarchické hnutí Anonymous.

V případě posledně dvou jmenovaných platí, že i přes omezené finanční a lidské zdroje na své fungování byly schopny přímo vstoupit do procesu politické komunikace a rozhodování, a to i v oblastech dosud více či méně uzavřených veřejnosti a veřejně

kontrole, jako je např. diplomacie, a toto rozhodování ovlivňovat. Má to silný bezpečnostní rozměr, jak mj. vyplývá z hodnocení ministerstva obrany Spojených států, které označilo *WikiLeaks* za hrozbu americké národní bezpečnosti.

Asie-Pacifik: soupeření, nebo spolupráce mezi USA a Čínou?

Bez ohledu na závěr studie o neexistenci hegemonické mocnosti k roku 2030 a fakta o rozptylu globální moci mezi více aktérů, bude globální politický, ekonomický a bezpečnostní vývoj výrazně ovlivňován vztahy mezi Spojenými státy, stávající ekonomickou a vojenskou supervelmocí, a Čínou, která je dnes druhou nejsilnější světovou ekonomikou a podle ekonomických ukazatelů již fakticky supervelmocí geoekonomickou.

Reflektuje to i nová vojenská strategie Spojených států z ledna 2012, kde se doslova uvádí, že „nástup Číny jako regionální mocnosti bude mít dlouhodobě potenciál ovlivnit ekonomiku USA a naši bezpečnost různorodými způsoby“. [6] Je proto pochopitelná i výraznější orientace Spojených států na pacifický region (experti ho také označují jako Asie-Pacifik), který se stává novým centrem globální ekonomiky a motorem globálního ekonomického růstu. Fakta hovoří jasně: jsou zde soustředěny hlavní asijské ekonomické mocnosti nebo země s potenciálem rychlého ekonomického růstu – Čína, Indie, Japonsko, Tchaj-wan, Singapur, Jižní Korea, Indonésie, Vietnam. K nim je možné přiřadit Austrálii, která je nyní de facto též asijskou mocností.

Od poloviny devadesátých let minulého století se pro většinu asijských ekonomik stala hlavním obchodním partnerem Čína místo Spojených států. Ve 21. století by měl obchod mezi východní Asií a Severní Amerikou představovat více než 50 % globální obchodní výměny.

Rychle rostoucí ekonomiky jižní, jihovýchodní a dálněvýchodní Asie vytvořily něco, co lze označit termínem *heartland* globální energetické a surovinové poptávky (demand heartland). [7] Studie tento stav potvrzuje konstatováním, že prostor mezi Indickým oceánem a Pacifikem nyní představuje dominantní vodní cestu 21. století, jakou bylo v antice Středomoří a Atlantik ve 20. století. Potvrzuje to i námořní provoz v Malackém průlivu, který je nejjfrekventovanější světovou námořní cestou, kterou ročně propluje 60 000 plavidel. Pokud by došlo k jejímu zablokování, mělo by to zřejmě velmi negativní dopady na globální ekonomiku. [8]

Ekonomický význam regionu pak podtrhuje existence vlivného ekonomického uskupení ASEAN a též to, že v Jihočínském moři, které je geograficky označováno jako polouzavřené okrajové moře Pacifiku, existují bohaté zdroje ropy a plynu a jsou zde i velká loviště ryb.

Region je oblastí značných bezpečnostních politických a ekonomických tenzí a teritoriálních sporů mezi zeměmi, které zde leží: Japonsko-Čína, Japonsko-Korea, Čína-Korea, Indie-Čína, Vietnam-Čína. I přes zmíněnou ekonomickou orientaci hlavních asijských ekonomik na Čínu nadále existují významné bezpečnostní vazby na Spojené státy, které jsou ve studii považovány za „bezpečnostního balancéra“ v Asii. Konkrétní politické kroky a záměry zahraniční politiky Spojených států potvrzují, že ty jsou připraveny tuto roli hrát. Bývalá americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová ve svém projevu na summitu APEC 10. listopadu 2011 přímo ohlásila nástup „amerického pacifického

století“ s tím, že Spojené státy jsou připraveny převzít vedoucí roli v pacifickém regionu a reagovat na přání svých partnerů a spojenců ve východní Asii. [9]

Taktéž již bývalý americký ministr obrany Leon Panetta potvrdil pokračující americký zájem o vliv v regionu zcela konkrétním americkým záměrem koncentrovat 60 % všech sil a prostředků amerického námořnictva do Pacifiku, v horizontu roku 2020. [10]

Americké zájmy se zde ovšem dostávají do přímého protikladu s politickými, ekonomickými a bezpečnostními zájmy čínskými. V březnu 2010 Čína deklarovala, že Jihočínské moře společně s Tibetem a Tchaj-wanem představuje oblast klíčového čínského zájmu. Americko-čínské soupeření o vliv v jižní, jihovýchodní a dálněvýchodní Asii může v mnoha ohledech analogicky připomínat soupeření o vliv v Evropě v době studené války mezi Sovětským svazem a Spojenými státy. Situaci zde ovšem komplikuje fakt, že v Asii úplně absentuje jakýkoliv regionální bezpečnostní rámec tlumící regionální konflikty. **Studie právě tento faktor považuje za velmi rizikový.** Protože v Evropě takový rámec tlumící regionální konflikty existoval. Již v průběhu studené války zde vznikla nejdříve tzv. Konference a později Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

Studie modeluje čtyři možné scénáře možného vývoje v regionu.

- *První scénář počítá s pokračováním současného stavu, kdy existují spojenecké vazby Spojených států se zeměmi v regionu, které slouží k udržování bezpečnosti vůči existujícím hrozbám, za které jsou na prvních místech označeny militarizace Číny a severokorejský jaderný program, což se zřejmě v prvé řadě týká Japonska a Jižní Koreje.*
- *Druhý scénář vychází z toho, že Spojené státy se navrátí k izolacionismu, resp., že budou postiženy ekonomickým poklesem, což povede k oslabování amerických spojeneckých závazků ve východní Asii a k omezení americké role jako bezpečnostního garanta. Scénář nevylučuje, že některé asijské mocnosti by se v nastalé situaci mohli pokusit o získání jaderných zbraní, kterými v současnosti disponují kromě Číny již Pákistán a Indie.*
- *„Konsolidovaný regionální řád“, jak je pojmenován třetí scénář, je postaven na předpokladu, že regionální aktéři budou schopni následovat příkladu Evropy s vytvořením evropského demokratického míru. Klíčem k tomu je politická liberalizace v Číně. Asijský regionalismus by zároveň měl vygenerovat zachování autonomie menších asijských států. V takto uspořádané pluralistické a mírové východní Asii budou Spojené státy žádoucím regionálním bezpečnostním garantem.*
- *Poslední scénář naopak předpokládá, že regionu bude jednoznačně dominovat Čína a že východoasijské země budou v zóně čínského vlivu, což povede k určité uzavřenosti regionu do sebe, místo otevřenějšího transpacifického regionalismu, který zde byl vytvářen od počátku devadesátých let.*

Současná ekonomická a bezpečnostní situace v regionu je svým způsobem mixem prvního a posledního scénáře, kdy většina zemí ekonomicky velmi silně závisí na čínském trhu a při zajišťování své bezpečnosti počítá se spojenectvím se Spojenými státy. [11] Důvodem je v prvé řadě stále navyšování čínského vojenského potenciálu, což je považováno za hlavní bezpečnostní hrozbu. [12]

Řada států v regionu proto vnímá Spojené státy jako garanta své bezpečnosti, tradičně Japonsko, Tchaj-wan a Filipíny. Spojené státy nicméně v teritoriálních sporech, které

Čína má se svými sousedy o ostrovy v Jihočínském moři, zachovávají zdrženlivost. Dopady případné přímé čínsko-americké konfrontace by totiž mohly mít globální dosah i s ohledem na již zmíněný význam regionu pro globální ekonomiku. Čína navíc má dnes řadu možností jak čelit Spojeným státům v případě konfrontace. Může využívat finanční nástroje – disponuje značnou částí amerického dluhu. V roce 2011 držela Čína dluhopisy americké vlády v hodnotě zhruba 1,2 bilionu dolarů, přičemž jejich celkový objem dosahuje 4,5 bilionu dolarů. Může využít vliv na Pákistán, svého blízkého spojence, což by se mohlo odrazit na podobě dalšího politického a bezpečnostního vývoje v Afghánistánu po ukončení masivní vojenské angažovanosti NATO a USA v této zemi v roce 2014.

Čínská zahraničněpolitická strategie

Konfrontace se Spojenými státy ale není v čínském zájmu. Vyplývá to např. z úvodního článku náměstka ministra zahraničních věcí ČLR Ccchuej Tchien-kchaje (Cui Tiankai) v odborném časopisu ministerstva zahraničních věcí *China International Studies* ke 40. výročí první návštěvy amerického prezidenta Richarda Nixona v Číně (únor 1972), kde se mj. hovoří i o situaci v regionu Asie-Pacifik. Ccchuej Tchien-khaj uvádí, že pozitivní interakce mezi Čínou a Spojenými státy slouží zájmům obou zemí a je ve shodě i se zájmy všech dalších zemí v regionu. Ten je zároveň dost velký jak pro Čínu, tak Spojené státy, s tím, že pokud existuje dostatek politické vůle otevírá se prostor pro sdílení společných zájmů a velkých příležitostí, a tím i větší spolupráci. [13]

Vyjádření Cui Tiankaie se přitom může rozklíčovat i tak, že Čína vědoma si nárůstu své mocenské role se postupně stává rovnocenným partnerem Spojených států, což se odrazí i v možnosti „sdílet společné zájmy v regionu“. V této souvislosti je zajímavý závěr významného čínského politologa Jen Süe-tchung (Yan Xuetong), ředitele Ústavu mezinárodních studií univerzity Tsinghua v Peking, [14] který koncem roku 2011 v článku „Od jedné supervelmoci a několika silných velmocí, ke dvěma supervelmocem a několika silným mocnostem“ uvedl, že s ohledem na to, že pouze Spojené státy a Čína si mohou dovolit vydávat na vojenské rozpočty více než 100 miliard dolarů ročně je možné dojít k závěru o přechodu od modelu „jedna supervelmoc a několik silných mocností“ k modelu „dvě supervelmoci a několik silných mocností“.

V článku, který ruský sinolog Michail Mamonov označil za „zahraničněpolitický manifest“ Čínské lidové republiky, jsou obsaženy další závěry: je možné uvažovat o vměšování do vnitřních záležitostí jiných zemí, z čehož vyplývá, že Čína má právo definovat svoje „klíčové zájmy“, jejichž hájení si může vyžádat i krajní opatření; vyzývá k přerozdělení odpovědnosti a vůdčích pravomocí v multilaterálních organizacích ke zvýšení jejich efektivnosti; přihlašuje se k oficiální čínské koncepci „spravedlivého a racionálního globálního ekonomického a politického řádu“. Zásadní je teze o připravenosti Číny posuzovat se Spojenými státy otázky zvyšování podílu odpovědnosti Číny za globální procesy. [15]

Je zajímavé, že jeden ze scénářů studie možnost úzké čínsko-americké spolupráce nastiňuje. Scénář „Fúze“ (Fusion) vychází z toho, že Spojené státy společnými silami s Čínou odvrátí potenciální ozbrojený konflikt mezi Indií a Pákistánem a přispějí k zahájení rozhovorů o urovnání problémů v konfliktní oblasti Kašmíru.

Tento úspěch vytvoří podmínky pro širší čínsko-americkou spolupráci na globální a regionální úrovni, včetně snižování rizik konfliktů. Užší bezpečnostní spolupráce se také stane základem demokratizace globálního vládnutí, zvyšování ekonomické prosperity a rozvoje nových technologických inovací.

V regionu Asie-Pacifik jde ovšem dnes primárně o to, zda se podaří vybalancovat návrat USA do Asie s čínskými zájmy v regionu a posilováním vojenské a vojensko-politické moci Číny. Čína musí přitom brát v potaz, že v oblasti vojenské moci stále existuje na globální úrovni unipolární model, tj. že Spojené státy minimálně v horizontu dvou dekád nebudou mít s ohledem na početní stav, kapacity a technologickou úroveň armády konkurenci. I přesto ale bude Čína v regionu stále testovat americkou strategickou a vojenskou pozici. Američané mohou být konfrontováni s tím, že bude docházet k dalšímu posilování a rozšiřování ekonomické spolupráce Číny se státy jižní, jihovýchodní a dálněvýchodní Asie, což může i oslabovat jejich bezpečnostní vazby vůči USA.

Hledání vyváženého modelu spolupráce a respektování zájmů tak může být prioritou v čínsko-amerických vztazích v regionu. Signály, že Spojené státy jsou ochotny takto postupovat, zazněly např. od bývalého ministra obrany Spojených států Leona Panetty, na tradičním bezpečnostním fóru v Singapuru (Shangri-La Security Dialogue), kde kromě deklarování vzrůstajícího bezpečnostního zájmu USA o dění v regionu Asie-Pacifik zároveň prohlásil, že Spojené státy nejsou automaticky připraveny vměšovat se do konfliktů ČLR s jinými zeměmi v Jihočínském moři. [16] Stejně tak bývalá ministryně zahraničí Hillary Clintonová na strategickém fóru „Transformational Trends 2013 and Beyond“ časopisu *Foreign Policy* a odboru strategického plánování ministerstva zahraničí prohlásila, že cílem tzv. amerického asijského pívotu není politika zadržování (containment) v jihovýchodní Asii, ale nastolení řádu v regionu postaveného na jasně definovaných pravidlech (rules based order). [17] Pokud mají být funkční bude se muset na jejich přípravě zřejmě podílet i Čína.

Horizont 2030: menší bezpečnostní role Spojených států ve světě konfliktů

I na čínsko-americké vztahy platí jeden ze závěrů studie o tom, že by v budoucím období nemělo dojít k otevřenému konfliktu mezi klíčovými mocnostmi, které si uvědomují co všechno by bylo v případě takového konfliktu, především z hlediska ekonomického vývoje, v sázce.

Na druhé straně současný silně ekonomicky provázaný a kompetitivní svět je ale zároveň velmi zranitelný. V potaz je nutné brát perspektivu většího soupeření o dostup ke klíčovým zdrojům. Podle studie dojde do roku 2030 k nárůstu poptávky po potravinách (o 55 %), vodě (o 40 %) a energii (o 50 %). Střet velmocí především o tyto komodity tak může konflikt vyvolat.

Již zmíněný rozptyl globální moci navíc rozšiřuje spektrum aktérů, kteří mohou konflikty způsobit. Studie uvádí, že uplatnění násilí v širším měřítku již není monopolem státu a předpokládá, že jednotlivci a malé skupiny budou mít přístup ke zbraním hromadného ničení a kybernetickým nástrojům, jež mohou způsobit obrovské škody a rozsáhlá narušení chodu společnosti a státu.

Studie také dochází k závěru, že riziko mezistátních konfliktů vzrůstá i vzhledem k měnícímu se mezinárodnímu systému. Podstata světa vzniklého po konci studené války s dominancí Spojených států se mění. A v případě, že Spojené státy nebudou chtít nebo nebudou moci (i s ohledem na své ekonomické problémy) působit jako zajišťovatel globální bezpečnosti (global security provider) v horizontu roku 2030 svět bude méně stabilní.

Tento závěr sice nemusí platit absolutně, nicméně trend postupného oslabování, resp. zeslabování americké bezpečnostní angažovanosti ve světě je patrný již delší dobu – platí to především pro funkční období posledního amerického prezidenta Baracka Obamy, které začalo v roce 2009.

Došlo např. k ukončení vojenského angažmá v Iráku, bylo zahájeno stahování amerických vojsk z Afghánistánu s perspektivou stažení v roce 2014. Spojené státy sice významně podpořily vojenskou operaci Francie a dalších evropských zemí proti Kaddáfího režimu v Libyi, nicméně z pozice „leading from behind“, což představuje kvalitativně nový prvek v americké zahraniční a bezpečnostní politice. [18]

Mění se také přístup Spojených států vůči evropským spojencům v rámci NATO. „Automatismus“ americké angažovanosti v NATO, který se projevoval v letech studené války i v přibližně dvou dekadách po jejím skončení, mj. i ve financování NATO, též postupně končí a Spojené státy jasně definovaly, že evropské země musí převzít větší díl své bezpečnostní odpovědnosti. Na jejich adresu zazněla i velmi kritická slova, jako např. v posledním veřejném projevu bývalého amerického ministra obrany Roberta Gatese před odchodem z funkce v červnu 2011. Gates řekl, že americké politické kruhy ztrácejí trpělivost s tím, aby američtí poplatníci, kteří již dnes platí 75 procent vojenských výdajů NATO, snášeli další břemeno vojenských výdajů v Evropě. Gates zdůraznil, že pokud ostatní členské státy nezvýší svůj podíl na nákladech činnosti NATO, může americká administrativa v budoucnosti dojít k závěru, že vysoké vložené náklady do NATO se nevyplatí a při pokračování takového vývoje NATO přestane být životaschopnou organizací a bude mít chmurnou budoucnost. [19]

Spojené státy i tímto projevem vyslaly signál, že mají nejenom v úmyslu omezovat své vojenské závazky ve světě, ale, že se též postupně zřikají své klíčové odpovědnosti za řízení světa. Místo toho má být podle amerických představ tato odpovědnost delegována na spojence, jejichž zájmy jsou bezprostředně zasaženy.

Nová americká strategie se aktuálně projevila i v případě francouzské operace proti radikálním islamistům v Mali počátkem roku 2013, kde Spojené státy vycházely z toho, že budoucí vývoj v této zemi je pro Francii klíčový a Spojené státy zde nemají své specifické zájmy, což odráží realitu. Francie má stále politický, ekonomický a bezpečnostní zájem o své bývalé kolonie v severní Africe. Mali se pak nachází v geografickém středu tohoto zájmu. Na sever od Mali se rozkládá Alžírsko, kde Francie investovala značný kapitál do energetického průmyslu, na východě Mali sousedí s Nigerem, disponujícím velkými zásobami uranu, a na jihu pak s Pobřežím slonoviny, kde má Francie významnou pozici v produkci kaka. Spojené státy sice poskytly Francouzům, stejně jako v libyjské operaci výraznou logistickou podporu (zpravodajské informace, zajištění tankovacích letounů pro francouzské letectvo), ale opět pouze z pozice „spojence bojující země“.

Relativně zdrženlivě postupují Spojené státy i v případě syrského konfliktu. I přes ostrou diplomatickou rétoriku vůči režimu syrského prezidenta Asada se Spojené státy snaží vyhnout bezprostřední otevřené angažovanosti v syrské občanské válce.

Soupeření Číny, Indie a Ruska

Snižování americké globální role jako „systémového strážce a garanta mezinárodního systému“ může být zároveň doprovázeno i vzájemnými tensemi mezi mocnostmi, které významně ovlivňují globální politiku, ekonomiku a bezpečnost – Čínou, Indií a Ruskem.

Především na jejich adresu míří zajímavý závěr studie o tom, že jestliže se mezinárodní systém stane více fragmentovaným a existující formy spolupráce nebudou dále vnímány jako výhodné hlavními globálními aktéry, potenciál pro soupeření a konflikt se bude zvyšovat.

Vedle Číny, jejíž globální bezpečnostní záměry byly již naznačeny v předcházející části, je druhou významnou asijskou mocností Indie. A právě její vztahy s Čínou mají podle studie konfliktní potenciál.

Na jedné straně dochází k růstu bilaterálního obchodu a ekonomických vztahů. Někdy se dokonce užívá pojem „*Čindie*“, označující souhrnný ekonomický potenciál obou zemí. [20] Na straně druhé jsou ale patrné prvky nedůvěry ve vzájemných vztazích, která mají původ v nedávné historii. V roce 1962 např. vedl spor o himálajskou hranici k otevřenému vojenskému konfliktu. Čínská politika vůči Indii je chápána jako politika zadržování indického vzestupu. Indií je především negativně vnímána spolupráce Číny s Pákistánem, mj. při rozvoji jeho jaderného potenciálu. Indický ministr obrany proto například otevřeně prohlásil, že Čína je pro Indii potenciální hrozbou a že Indie musí být připravena vést současně válku s Čínou i Pákistánem.

V daném kontextu je nutné vnímat i to, že indická armáda uskutečnila v dubnu 2012 úspěšnou zkoušku balistické mezikontinentální střely dlouhého doletu Agni V, která je s doletem 5000 km schopna zasáhnout i Peking a Šanghaj.

Strategie Ruska bude podle studie ovlivněna tím jaká varianta ruské politiky bude preferována: integrace do mezinárodního systému a zmírňování hrozby budoucího ozbrojeného konfliktu, nebo pokračování relativní izolace a nedůvěry vůči okolnímu světu, což může vyvolávat i tenze v mezinárodních vztazích.

Rusko má podle studie též obavy z rychle rostoucího potenciálu Číny i čínského vzrůstajícího zájmu o přírodní zdroje na ruském Dálném východě a na Sibiři. Na západě jsou pak obavy Ruska koncentrovány na potenciál Spojených států a NATO k intervenci v konfliktech na postsovětském teritoriu. [21]

Studie ale možná v hodnocení „strategických kalkulací“ Číny, Indie a Ruska podceňuje míru vzájemné politické, ekonomické, a též bezpečnostní spolupráce všech tří zemí zaujímajících podstatnou část území Eurasie. Dá se říci, že v rámci uskupení BRICS nebo Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS) se všechny tři země snaží o nacházení „společných jmenovatelů“ při rozvoji svých vzájemných vztahů, které mohou napětí ve vzájemných vztazích tlumit.

Z tohoto důvodu je významná politická koordinace. Od r. 2009 se pořádají pravidelně summity hlav států a vlád BRICS, konzultativní úroveň se rozšířila i na ministry zahraničních věcí, guvernéry centrálních bank a nově i ministry zemědělství. Všechny země navíc působí v rámci G-20 a koordinují i své postoje na půdě OSN, přičemž Rusko a Čína jsou stálými členy Rady bezpečnosti OSN. Země BRICS zásadně odmítají politiku síly bez souhlasu Rady bezpečnosti a OSN i to, že OSN je někdy obcházeno při řešení závažných problémů a konfliktů. Tato pozice zemí BRICS byla zvláště zřetelná při libyjském konfliktu v roce 2011.

Podobně významná je především bezpečnostní, ale též i politická a ekonomická spolupráce v rámci Šanghajske organizace spolupráce. Rusko a Čína jsou členy, Indie má statut pozorovatele. ŠOS nabývá na významu při koordinaci boje proti terorismu a radikálním islamistům v regionu střední Asie. Možný budoucí geopolitický potenciál ŠOS přitom zmiňuje i předcházející studie Národní zpravodajské rady Spojených států amerických „Global Trends 2025: A Transformed World“ z listopadu 2008. V jednom ze scénářů je ŠOS označena jako „možná alternativa Západu“, respektive NATO, při zajišťování bezpečnosti v prostoru střední Asie. [22] Role ŠOS tak může být významná např. při zajištění bezpečnostní stability v Afghánistánu po plánovaném ukončení operace ISAF NATO v této zemi v roce 2014.

Nestabilní Pákistán a Afghánistán

Střední a jižní Asie je ve studii označena za vysoce bezpečnostně rizikový region, mj. i z důvodu dlouholetých teritoriálních a politických sporů mezi Indií a Pákistánem.

Komplikujícím faktorem je i to, že obě země vlastní jaderné zbraně a není možné stoprocentně vyloučit ani jejich použití v případě mylného odhadu záměrů/aktivit jedné či druhé strany v případném konfliktu. Pákistán je navíc ve studii zařazen spolu s dalšími čtrnácti zeměmi – patří mezi ně i Afghánistán – mezi země s vysokým rizikem selhání státu (state failure). [23]

I pro Českou republiku s ohledem na její stávající angažovanost v Afghánistánu, která může v omezené míře pokračovat i po zmíněném plánovaném ukončení operace ISAF NATO v roce 2014 (např. pomocí při výcviku afghánské armády nebo realizací některých rozvojových projektů), jsou tak důležité tři scénáře možného vývoje v regionu se kterými studie přichází.

- *Scénář „Překonání kritického bodu“ (Turn-the-Corner) počítá s tím, že v Pákistánu dojde k udržitelnému ekonomickému růstu, mj. i díky normalizaci obchodních vztahů s rozvíjející se Indií, což povede i k růstu politické důvěry mezi oběma zeměmi. Lepší ekonomické výsledky země se následně projeví ve snížení atraktivity militantního islamu pro mladou populaci. Pro Pákistán bude důležité, že se dostane do „orbitu“ ekonomického růstu v Indii, který vytvoří dobré podmínky pro prosperitu a regionální kooperaci v celé jižní Asii. Ekonomická spolupráce Indie a Pákistánu pak povede k nalezení způsobů koexistence mezi dvěma zeměmi s jadernými zbraněmi.*

Uvedený scénář se většině zpracovatelů studie zdá jako nepravděpodobný. „Úzkým hrdlem“ je vytvoření akceschopné civilní pákistánské vlády a její schopnost skutečně vládnout – jak v ekonomické oblasti, tak při zajišťování moderního vzdělávání. Situaci země a vládnutí v ní pak může zkomplikovat kolaps sousedního Afghánistánu.

- *Podle „islamistického“ scénáře dojde k růstu radikálních islamistů v Pákistánu a Talibánu v Afghánistánu. Vliv pákistánské vlády tím bude omezen, v zemi se bude uplatňovat extrémní interpretace práva šaría. Dojde k úzké spolupráci mezi islamisty a armádou.*
- *Ve scénáři „Rozpadání“ (Unraveling) dojde ke kumulaci destruktivních faktorů v regionu: velká nezaměstnanost mladých lidí, krize s nedostatkem vody a jídla*

povede k sociálním výbuchům v Pákistánu a Afghánistánu. Indie bude muset čelit nárůstu islámských militantů, tenzím v Kašmíru a radikalizaci svého muslimského obyvatelstva. Zhoršení ekonomické a vojenskopolitické situace v regionu může omezit schopnost Indie hrát větší globální roli.

Je tak zřejmé, že se v regionu střední a jižní Asie dá spíše počítat s větší mírou politické, ekonomické a bezpečnostní nestability, jejíž zvládnutí bude zřejmě možné pouze s účastí a v koordinaci zainteresovaných mocností: kromě Spojených států a Indie též Číny a Ruska.

Blízký východ: spíše „arabská zima“ než „arabské jaro“

Politika zainteresovaných mocností bude v mnohém rozhodující i pro další vysoce nestabilní regiony, kterými jsou Blízký východ a severní Afrika, resp. arabský svět.

Konfigurace vývoje budoucí situace v regionu je podle studie vymezena následujícími faktory: možností Íránu získat jadernou zbraň, což povede k proliferaci jaderných zbraní mezi další arabské země (Saúdská Arábie, Egypt, Spojené arabské emiráty); možností zhroucení saúdskoarabského královského režimu, což může uvést do stavu chaosu regionální ekonomiku (s pravděpodobnými dopady na těžbu a ceny ropy); růstem vlivu radikální islamistické vlády v nejlidnatější arabské zemi Egyptě, který vyvolá i regionální tenze na několika frontách – jednou z nich by nepochybně mohlo být i prudké zhoršení egyptsko-izraelských vztahů, které je ve světle i některých konkrétních výroků stávajícího islamistického prezidenta Egypta Mursího očekávatelné; etnickou a náboženskou fragmentací v regionu, zvláště pak v Sýrii a Iráku, k čemuž nepochybně přispívá i průběh syrské občanské války – jedním z důsledků fragmentace by mohla být i snaha o vytvoření samostatného kurdského státu, což by se ocitlo i v přímém protikladu s bezpečnostními zájmy členského státu NATO Turecka; pravděpodobným neukončením izraelsko-palestinského konfliktu v horizontu roku 2030 – nepodaří se dosáhnout pokroku/dohody v jeho klíčových oblastech (právo na návrat Palestinců, demilitarizace oblasti, status Jeruzaléma). Konflikt tak zůstane stálým zdrojem tenzí mezi arabskými státy, Íránem a Izraelem.

Celý region je také ve větší či menší míře ovlivněn politickou a bezpečnostní nestabilitou spojenou s přechodem od stavu „status quo“ dlouholetých diktátorských režimů (Tunisko, Egypt, Libye), které se zhroutily pod tlakem vnitřních politických a ekonomických problémů. Otázkou je jaká bude povaha budoucího politického uspořádání v těchto zemích, resp. praktická politika sil a stran politického islámu, které jsou nebo mají ambici být dominantní. [24]

Studie v této souvislosti upozorňuje na skutečnost, že jestliže se nepodaří novým režimům řešit chronické sociální problémy (korupce, nezaměstnanost) většina společnosti se pak může přiklonit k radikálnějším islamistům, kteří budou např. upřednostňovat konzervativní náboženské principy, jež budou jasnou alternativou západnímu kapitalismu a demokracii.

Situaci především v severní Africe a Sahelu pak ještě komplikuje aktuální vývoj v Mali, chudé a politicky nestabilní severoafrické zemi, která se stala v roce 2012 terčem útoku radikálních islamistů, [25] jenž měl za cíl zemi ovládnout. Akutní bezpečnostní hrozbu se podařilo počátkem roku 2013 vyřešit francouzským vojenským zásahem,

nicméně bezpečnostní nestabilita je patrná i v sousedním Alžírsku, kde vláda pravděpodobně plně nekontroluje jih země – zde též operují síly radikálních islamistů. Velkým problémem pak je souvislost jejich aktivizace s vývojem v Libyi, kde po svržení režimu Muammara Kaddáfího v říjnu 2011 nejsou místní radikální islamisté pod kontrolou.

Zjevně se tak rýsuje vznik dalšího bezpečnostně rizikového teritoria v poměrně značné blízkosti Evropy. Jeho „bezpečnostní neutralizace“ s ohledem na jeho rozlohu, politickou a ekonomickou nestabilitu států dotčených aktivitou radikálních islamistů, nemusí být vůbec jednoduchou záležitostí – aktuálně primárně pro Evropskou unii s Francií jako hlavním aktérem.

V této souvislosti se nelze na konto vzniku dané situace vyhnout kritickému pohledu na politiku Západu, resp. EU a NATO, vůči arabskému světu. Jedná se o to zda v rámci úsilí o svržení nepohodlných režimů – nejdříve libyjského Kaddáfího a aktuálně syrského Asada – nedocházelo a nedochází ke krátkozraké podpoře uskupení radikálních islamistů, neboť to bylo a je výhodné pro Západ, ačkoliv se fakticky jedná o síly Západu nepřátelské, a navíc i podporované konzervativními arabskými režimy, především Saúdskou Arábií a Katarem. Tato podpora pak může vést k dalšímu růstu jeho vlivu a následně problémům s jeho eliminací, jak můžeme vidět právě v severní Africe a Sahelu.

Z širšího hlediska je pak možná chybou fakt, že se konflikty s účastí Západu (USA, NATO, EU) v posledních patnácti letech analyticky neposuzují z globálního hlediska, jejich vzájemné propojenosti a dopadů. Vojenský a politický neúspěch v Iráku a Afghánistánu se promítá do situace v Libyi, pouze částečný úspěch a spíše možná i neúspěch v Libyi ovlivňuje situaci v Mali, fluktuace radikálních islamistů od konfliktu ke konfliktu se negativně projevuje v Sýrii. Absence věcné a racionální analýzy válečných konfliktů vedených s účastí Západu vede k tomu, že se nepodařilo zastavit nástup radikálního islamismu.

Vojenské zásahy neberoucí v potaz širší politický, ekonomický, náboženský a etnický kontext, bez jasně definované a zřejmě dlouhodobé strategie humanitární a rozvojové pomoci, mají jen velmi omezený nebo minimální dopad, naopak způsobují v dotčených zemích i chaotickou vnitropolitickou situaci. A po skončení vojenské intervence a masivní vojenské přítomnosti jsou politicky, bezpečnostně a ekonomicky oslabené, navíc svým způsobem ponechané více či méně vlastnímu osudu, což může vyvolat u jejich obyvatel pocit silné deziluze. Věcná analýza a poučení z konfliktů promítající se do tvorby a realizace zahraniční a bezpečnostní politiky USA, EU a NATO, se jeví v nadcházejících necelých dvou dekadách nezbytností, a to i s ohledem na konkurenční strategie uplatňované např. Čínou, jejíž „intervencionismus“ spočívá např. v Africe primárně v rozvojové pomoci a spolupráci, což pro ni přináší mnohem větší politické a ekonomické benefity než vojenské zásahy.

Spojené státy a Evropa: krize může vést k dalšímu poklesu jejich globálního vlivu

Mění se geopolitické a geoeconomické reality světa, rostoucí vliv Číny a Asie, budou představovat velkou výzvu pro Spojené státy a Evropu, transatlantický prostor, který dominoval světovým záležitostem posledních zhruba 500 let. Jejich podíl na globální politické a ekonomické moci bude klesat, což se může promítat i do jejich vzájemných vztahů a tradičního spojení.

Studie dochází v případě Spojených států k závěru, že i když jejich váha v globální ekonomice klesá již od šedesátých let, znatelný pokles nastává od počátku 21. století v souvislosti s čínským vzestupem.

Statistická data to potvrzují: v roce 2010 se Spojené státy podílely na objemu světového HDP 24 procenty, za dvacet let má jejich podíl klesnout zhruba na polovinu. Spojené státy přesto budou v pozici mocnosti „první mezi rovnými“, mj. i díky tomu, že zůstávají velmi otevřenou, inovativní a flexibilní zemí.

Dokazují to některá fakta: ačkoliv zahrnují méně než 5 % světové populace, podílí se 28 % na přihlášených globálních patentech (2008) a mají 40 % nejlepších světových univerzit (7-8 amerických univerzit je zastoupeno v globálním univerzitním top ten). Spojené státy mají také příznivou demografickou bilanci nejen ve srovnání se stárnoucí Evropou, ale i některými rozvíjejícími se zeměmi – je to dáno i velkým počtem migrantů a schopností je integrovat do americké společnosti.

Zásadním geopolitickým a geoeconomickým benefitem ve světě, kde se bojuje a bude bojovat o přístup k hlavním přírodním zdrojům, se stává zvyšující se domácí těžba břidličného plynu. Tento faktor umožní snížit ceny energií pro mnohá průmyslová odvětví a omezit americký obchodní deficit, neboť USA budou schopny omezit import energetických surovin a naopak exportovat přírodní plyn a ropu. [26] Omezení to i energetickou moc tradičních exportérů plynu, jako je Rusko, Írán a Venezuela, i schopnost využívat plyn jako nástroj politického nátlaku.

Studie otevřeně pojmenovává i deficity americké ekonomiky a společnosti, jejichž překonání vyžaduje hluboké strukturální reformy, které by měly předejít rychlému poklesu ekonomické pozice Spojených států. Na prvním místě je to zdravotnická péče, která je drahá a neefektivní. Výdaje na zdravotnictví jsou o 50 % vyšší per capita než v nejvyspělejších zemích Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD). Velmi slabá je i úroveň středoškolského vzdělávání, kde USA zaostávají i za rozvíjejícími se zeměmi. Patnáctiletí studenti v mezinárodním srovnání dosáhli v matematice 31. místa z 65 hodnocených zemí, což by mohlo vést ke snížení úrovně a schopnosti pracovních sil.

Známý americký politolog a publicista indického původu Fareed Zakaria uvádí ale další deficity americké společnosti: zastarávající infrastrukturu (až 23. místo ve světě s velkým odstupem od nejrozvinutějších zemí světa), délka života (Spojené státy jsou na 27. místě na světě, ale jsou na prvním místě v míře otylosti populace). Naopak je ve Spojených státech největší míra kriminality z rozvinutých zemí a největší počet zbraní mezi populací, což vede i k častým excesům s jejich použitím na veřejnosti s velkými ztrátami na životech. [27]

Varující je podle studie i příjmová nerovnost ve srovnání s vyspělými zeměmi. Zde je možné připomenout zjištění významného amerického ekonoma a nositele Nobelovy ceny za ekonomii Josepha Stiglitze, který ve své knize *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future* [28] konstatuje, že nejvýše postavené jedno procento Američanů bere asi pětinu příjmů a kontroluje více jak třetinu veškerého bohatství. K nejvíce vydělávajícím dvaceti procentům lidí plyne více než 80 % příjmů, naopak životní úroveň střední třídy stagnuje. Prohlubující se sociální nerovnosti ve společnosti tak podle Stiglitze podlamují ekonomický růst a oslabují demokracii.

Ekonomický růst Spojených států ovšem podlamuje i výše zadlužení Spojených států. Výše zadlužení Spojených států přitom poroste (v roce 2015 to má být již 18,6 bilionu

dolarů) a v současnosti bezesporu představuje pro Spojené státy retardační faktor limitující jejich politickou, ekonomickou a vojenskou sílu v globálním měřítku. Alarmující je fakt, že příjem do federálního rozpočtu pokrývá pouze o něco více než 60 % výdajů. Každý rok si tak americká vláda musí v zahraničí půjčovat 500-600 miliard dolarů. Dnes např. americká vláda na úroky z dluhů utratí 8 % svých příjmů (celková úroveň zadlužení federální vlády dosahuje 93 % HDP, tak enormní zadlužení měly Spojené státy naposledy za druhé světové války). Podle výhledu rozpočtového výboru Kongresu by to ale mělo být na konci druhé dekády století 17 %.

Takže pokud bude nucena na úroky z dluhů věnovat téměř pětinu rozpočtu země může to vést i k omezování stále vysokého vojenského rozpočtu a šetření na armádě. Studie na konto vojenských výdajů ve stávající výši (cca okolo 5 % HDP v první dekádě 21. století) přímo uvádí, že schopnost jejich udržení je vážnou otázkou, zejména pokud bude nutné financovat rapidně rostoucí výdaje na sociální a zdravotní programy Medicare a Medicaid. Nedá se tudíž očekávat navyšování vojenského rozpočtu při absenci nějaké závažné bezpečnostní hrozby.

Vysokou míru svého zadlužování mohou dosud Spojené státy vykrývat tím, že stále disponují světovou rezervní měnou č. 1, americkým dolarem, což jim umožňuje, jak řekl bývalý předseda Rady guvernérů Federálního rezervního systému Spojených států Alan Greenspan, splatit jakýkoliv dluh, který mají, protože si vždycky mohou natisknout dost peněz. Podle studie experti považují za nepravděpodobné, že by dolar v příštích 15-20 letech ztratil svoji výlučnou globální pozici. Studie nicméně upozorňuje, že zvýšené používání jiných důležitých měn na globální a regionální úrovni jako euro nebo čínské renminbi (RMB) sdílejících globální status s dolarem je v horizontu roku 2030 pravděpodobné. V souvislosti s tím jak se Asie stává stále ekonomicky vlivnější v globální ekonomice je též otázkou času, že některé asijské měny získají též větší globální status. Studie proto upozorňuje na fakt, že pokles role dolaru jako globální rezervní měny a jeho nahrazení jinou měnou nebo košem jiných měn může být zásadním signálem snížení americké globální ekonomické pozice. [29]

Podobně jako v případě Spojených států, kde budoucnost dolaru ovlivní jejich globální vliv i budoucnost Evropy, resp. Evropské unie, závisí na dalším vývoji jednotné evropské měny – euru. Krize eurozóny obnažila tenze a rozdíly mezi jednotlivými členskými státy EU a poprvé po několika desítkách let evropské integrace nastolila i závažné otázky o budoucí podobě Evropy.

Klíčovou otázkou bude v horizontu 2030 udržení a rozvoj ukazatelů a předností, které dnes Evropu řadí mezi globální mocnosti. Netýká se to jen výše HDP, objemu obchodu a technologických kapacit a schopností, ale i úrovně zajištění sociálních práv, přístupu k životnímu prostředí a bezpečnosti pro téměř 500 milionů občanů.

Evropská „soft power“ je ve zkratce založena hlavně na třech ukazatelích: EU představuje pouze o něco více než 7 % obyvatel země, produkuje ale okolo 25 % globálního HDP a financuje 50 % světových sociálních výdajů.

Udrzet a navýšit její globální pozici a vliv i v horizontu 2030 bude ovšem nejednoduchý proces. Evropa je od konce první dekády 21. století vystavena stálému ekonomickému poklesu, což je navíc komplikováno i složitou demografickou situací – stárnutím obyvatel a zvyšující se nerovnováhou mezi pracovními a neaktivními občany. Ukázaly se limity fungování eurozóny v podmínkách někdy i značně rozdílné ekonomické výkonnosti a rozdílných přístupů k řízení ekonomiky

mezi jejími jednotlivými členskými státy. Od počátku roku 2010 byl nastartován proces reformy a vytváření instrumentů k eliminaci krize – ukázalo se ale, že pokud má být tento proces efektivní bude to vyžadovat větší míru ekonomické, a zároveň politické integrace. Tzv. skok vpřed v integraci ovšem znamená masivní transfer suverenity od členských zemí do unijních institucí, což není evropskou veřejností pozitivně vnímaný krok.

Studie přitom upozorňuje na střet dvou logik: z ekonomické logiky vyplývá potřeba větší integrace, logika veřejnosti členských zemí je ale naopak více nakloněna k udržení národních zájmů a omezení větší evropské integrace.

Tři scénáře možného vývoje Evropy do roku 2030

Studie i v případě Evropy modeluje tři scénáře jejího možného vývoje do roku 2030.

- *Scénář „Kolaps“, který je označen jako málo pravděpodobný, přichází s tím, že tuzemské firmy a domácnosti reagují na náznaky hrozící změny měnového režimu rychlým stahováním uložených eur v domácích finančních institucích. Poté co se tato „náказа“ rozšíří do dalších členských zemí a způsobí ekonomické škody v klíčových zemích eurozóny, bude relevance eura narušena. EU a jeho instituce se stanou „kolaterální obětí“ vzhledem k tomu, že volný trh a svoboda pohybu v Evropě budou ohroženy znovuzavedením kontroly pohybu kapitálu a hraničních kontrol. Vlivem takového vývoje dojde i k politickému kolapsu a zhroucení občanské společnosti. Pokud by byl kolaps náhlý a neočekávaný, vedlo by to pravděpodobně ke globální recesi. [30]*
- *Ve scénáři „Pomalý pokles“ Evropa překoná nejhorší aspekty krize, ale selže snaha o prosazení potřebných strukturálních reforem. Členské státy přežily roky nízkého ekonomického růstu, což je spojilo ve snaze vyhnout se politickým a ekonomickým šokům. Přežily i instituce EU, nicméně veřejná nespokojenost s nimi zůstává vysoká. Přežilo i euro, ale nestalo se konkurentem dolaru nebo renminbi. Nízký ekonomický růst v Evropě omezil její přítomnost ve světě, členské země EU renacionalizovaly svoji zahraniční politiku.*
- *Scénář „Renezance“ naopak na rozdíl od předcházejícího scénáře počítá se známým schématem krize a obnovy, které Evropa prožila mnohokrát ve své minulosti. Poté co začala hrozit katastrofa evropští vůdčí politici souhlasili s „federalistickým skokem“. Federálnější Evropa začala v sestavě „klíčového jádra“ zemí eurozóny z níž některé země vystoupily nebo přijaly pozici „počkáme a uvidíme“. Časem ovšem i přes existenci vícerychlostní Evropy byl volný trh dotvořen a sjednocenější společná zahraniční a bezpečnostní politika byla skloubena s posílenými prvky evropské demokracie. Evropský vliv stoupl s upevněním evropské role v multilaterálních institucích na světové úrovni.*

Všechny scénáře mohou být i určitým východiskem k úvahám o tom, jaký vývoj je možné očekávat, resp. s čím je nutné počítat i v oblasti zajišťování evropské bezpečnosti a obrany.

Studie se tomu věnuje i v části věnované politickým, ekonomickým a vojenským ambicím klíčových globálních velmocí. Uvádí, že rozpočtová omezení v evropských zemích, vyplývající z krize, budou nutit evropské země k integraci evropských obranných zdrojů, tak, aby se časem omezila vojenská propast mezi Evropou a novými globálními mocnostmi. Silnější vojenská spolupráce pak umožní, aby Evropané mohli hrát větší roli v budoucích multilaterálních operacích, zvláště v humanitárních intervencích.

Rozpočtová omezení v oblasti obrany jsou nyní skutečně velkým problémem evropské bezpečnostní a obranné politiky. Expertní odhady uvádí, že celkově v EU poklesly od začátku krize v roce 2008 z 200 miliard euro na 170 miliard euro. [31] Většina středně velkých evropských zemí snížila vojenské výdaje od roku 2009 o 10-15 %. Razantní pokles je ovšem možné zaznamenat i u Velké Británie, která je evropskou vojenskou mocností – 7,5 % během čtyř let. Problematická je i struktura vydávaných prostředků na obranu. Poslanec Evropského parlamentu Krzysztof Lisek ve své „Zprávě o dopadu finanční krize na odvětví obrany v členských státech EU“ pro Evropský parlament uvedl, že pouze 1 % celkových výdajů na obranu zemí EU je alokováno na vědecký a technologický vývoj, zatímco 50 % se vydává na personální výdaje. [32] Struktura financování obrany se pak projevuje i v nasaditelnosti evropských vojáků: Karl Heinz Kamp z NATO Defence College odhadl počátkem roku 2010, že ze 2 milionů evropských vojáků je nasaditelných v bojových operacích mimo Evropu pouhých 3-5 %.

Interpretace všech uvedených údajů může vést k jednomu závěru: zatímco po skončení studené války si Evropa vybírala poklesem vojenských rozpočtů tzv. mírovou dividendu, dnes si v konfrontaci s krizí vybírá *dividendu krizovou*. Tento trend může být ovšem problematický ze dvou důvodů: Evropa je a bude konfrontována s ohnisky konfliktů na jihu od ní (severní Afrika, Sahel, subsaharská Afrika, Blízký východ) na které bude muset v případě potřeby reagovat (což se aktuálně děje v Mali), a zároveň musí vnímat vzrůstající vojenský potenciál hlavních „nezápadních“ aktérů – Číny, Ruska a též Indie, kteří samozřejmě představují významné ekonomické partnery Evropy, ale též i geopolitické konkurenty.

V této souvislosti lze např. uvést, že v letech 2001-2010 vzrostly **vojenské výdaje** Číny o 188,6 %, Ruska o 82,6 % a Indie o 54 %. V případě Velké Británie to bylo pouze o 21,9 %, Francie o 3,4 %. U Německa, „motoru EU“, došlo dokonce k poklesu: minus 2,9 %. [33] Je také třeba brát v úvahu, že Spojené státy i s ohledem na své ekonomické problémy budou oslabovat pozornost vůči Evropě a jejím obranným potřebám (i v rámci NATO) a věnovat se prioritně více asijsko-pacifickému regionu.

Pro EU tak je v současnosti skutečně zásadní otázkou **integrace obranných zdrojů** o které se píše ve studii. V praxi by se to mělo projevit především v konceptech „pooling and sharing“ a „smart defence“, prosazované v rámci EU resp. NATO. Oba koncepty jsou v podstatě založeny na tom, aby se schopnosti mnohonárodních sil skládaly z fragmentů ozbrojených sil jednotlivých zemí. Politicky je tato filozofie velmi přitažlivá, až do okamžiku její praktické realizace. Vyžaduje totiž vyčlenit síly a prostředky nejen na úrovni národní potřeby, ale v takovém rozsahu, které jsou využitelné i pro ostatní spojence. K tomu velká ochota není, stejně jako k vyčlenění schopností, které jsou rizikové (a hrozící velkými ztrátami při bojovém nasazení) nebo nepřinášející dostatečný ekonomický benefit. Příkladem zde např. může být postup Velké Británie, která zrušila v roce 2012 svůj plán na přizpůsobení své letadlové lodi pro přistávání francouzských

letadel poté, kdy se ukázalo, že by si to vyžádalo vysoké náklady. Každá země si také v Evropě chrání svůj obranný průmysl, a proto není ochota k vybudování společné platformy pro vyzbrojování a její nezbytnou standardizaci. Německo např. z vlastních ekonomických důvodů odmítlo podpořit fúzi dvou evropských zbrojních gigantů BAE a EADS.

Skutečné naplnění obsahu a cílů „smart defence“ a „pooling and sharing“ tak bude za prvé záviset především na politické vůli národních států. A za druhé na schopnosti evropských zemí překonat čistě národní přístupy k jejich obrannému plánování a též k obranným reformám. V jistém smyslu to lze chápat jako „test způsobilosti“ k dalším krokům, které by mohly postupně vyústit v užší **vojenskou integraci Evropy**, včetně vytvoření evropské armády o níž se např. zmiňuje závěrečná zpráva „Future of Europe Group“ ministrů zahraničí, Belgie, Dánska, Francie, Itálie, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Polska, Portugalska, Rakouska a Španělska ze září 2012. [34] Pokud ovšem tento „test způsobilosti“ zůstane jen v rovině politické deklarace nepodaří se pokročit dále ani v oblasti evropské vojenské integrace.

Evropská unie ale nemůže být plnohodnotnou globální mocností bez toho, aniž by měla k dispozici společné vojenské kapacity a schopnosti. Bez nich se optimistický scénář „evropské renezanace“ naplní jen velmi těžko.

Článek vznikl v rámci řešení projektu výzkumu, vývoje a inovací „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“, VG 20102013009. (Pracovní verze článku byla publikována jako Working Paper projektu č.20/2012 pod názvem „Globální trendy 2030: riziková bezpečnostní budoucnost“ - <http://sbp.fsv.cuni.cz/SBP-216-version1-wp_20.pdf>).

Poznámky k textu a literatura:

- [1] *Global Trends 2030: Alternative worlds*. Dostupné na <http://www.dni.gov/files/documents/Global-Trends_2030.pdf>, s. 136.
- [2] *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004). Dostupné na <http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html>, 123 s.; *Global Trends 2025: A Transformed World*. The National Intelligence Council's 2025 Project (2008). Dostupné na <http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf>, 99 s.
- [3] BALABÁN, M., RAŠEK A. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum 2010, 133 s.; BALABÁN, M. Europe and the United States in the 'Asian' 21st Century: the Political, Economic and Security Context, Vol. 4. Issue 1, *Central European Journal of International & Security Studies*, <<http://cejiss.org/issue/2010-volume-4-issue-1/balaban>>, s. 162-182; BALABÁN, M. Noví globální a regionální aktéři a světová a evropská bezpečnost, *Vojenské rozhledy*, 20 (52) č.2, 2011, s. 30-37; BALABÁN, M., POTŮČEK, M., RAŠEK, A., CESES Global Emerging Issues, Report Elaborated for CENTRA Technology, Inc., Arlington, USA, June 2011, 47 s.; BALABÁN, M. Aktuální trendy a posuny ve vývoji globálního bezpečnostního prostředí, *Vojenské rozhledy*, 21 (53), č.2, 2012, s.17-25; BALABÁN, M. Global Power Transformations: Political, Economic and Security Dimensions, Vol. 6, Issue 2, *Central European Journal of International & Security Studies*, <<http://cejiss.org/issue/2012-volume-6-issue-2/global-power-transformations-political-economic-and-security-dimensions>>, s. 209-235; BALABÁN, M., LUDVÍK, J., STEJSKAL, L. *Strategické trendy globálního vývoje*. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy prostřednictvím nakladatelství Roman Karpas RK, 2012, 142 s.
- [4] Příkladem např. může být to, že rozvíjející se země dnes disponují v Mezinárodním měnovém fondu (MMF) přes 47 % hlasů. MMF navíc zařadil všechny země BRICS do první desítky zemí fondu, která výrazně ovlivňuje jeho chod.

- [5] Predikuje to Margaritis Schinas ve studii *The EU in 2030: a Long Term View of Europe in a Changing World: Keeping the Values, Changing the Attitudes* (Centre of European Studies, 2012, <http://ec.europa.eu/bepa/pdf/publications_pdf/article_ms_euin2030.pdf>).
- [6] *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, dostupné na <http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf>.
- [7] Blíže viz ROMANCOV, M. Interdependence globální, ekonomické, informační a dopravní infrastruktury a její zranitelnost. In BALABÁN, M. - LUDVÍK, J. - STEJSKAL, L. *Strategické trendy globálního vývoje*. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy prostřednictvím nakladatelství Roman Karpaš RK, 2012, s. 109.
- [8] Malackým průlivem prochází 30 % světového obchodu, 80 % importované japonské ropy, 50 % spotřeby ropy severní Asie a 66 % zkapalněného zemního plynu. V souvislosti s Malackým průlivem je možné připomenout, že studie zmiňuje obavy čínských strategií ze závislosti Číny na zajišťování bezpečnosti námořního provozu Spojenými státy v tzv. úzkých námořních hrdlech (kromě Malackého průlivu se jedná i o Hormuzský průliv), a že Čína je podle nich touto závislostí strategicky zranitelná v potenciálním námořním konfliktu s USA. I to je důvod proč silně rozvíjí své námořnictvo, a zároveň se smaží o diverzifikaci transportních cest pro dodávky energetických surovin pozemními cestami, především z Ruska a střední Asie.
- [9] *America's Pacific Century*, Remarks Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, dostupné na <<http://www.state.gov/secretary/rm/2011/11/176999.htm>>.
- [10] *Speech of Secretary of Defense Leon E. Panetta on Shangri-La Security Dialogue*, June 2, 2012, <<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1681>>.
- [11] Americká vojenská přítomnost v regionu a již zmíněná role „bezpečnostního balancéra“ ovšem zároveň slouží k tomu, aby Spojené státy alespoň částečně kompenzovaly zdejší čínskou ekonomickou převahu.
- [12] Od počátku 21. století čínský vojenský rozpočet výrazně roste, což dokládají i údaje Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Odhad v miliardách USD: 2000: 32,100, 2001: 39,500, 2002: 45,900, 2003: 49,800, 2004: 55,200, 2005: 62,100, 2006: 72,900, 2007: 84,100, 2008: 92,700, 2009: 110,100, 2010: 114,30, 2011: 143,00.
- [13] CUI Tiankai. Firmly Promote the China-U.S. Cooperative Partnership – Commemorating the 40th Anniversary of the Shanghai Communiqué. *China International Studies*, March/April 2012, s. 4-13. Dostupné na <http://www.cssn.cn/upload/2013/02/d20130228094530348.pd>
- [14] **JEN Süe-tchung** (čínská transkripce Yan Xuetong) byl v roce 2008 zařazen americkým časopisem *Foreign Policy* mezi 100 nejvýznamnějších intelektuálů světa. Přepis čínské transkripce na českou na <http://www.cinsky.cz>
- [15] MAMONOV, M. The Return of the USA to Asia. *Russian International Affairs Council*, 12. 9. 2012, <http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=786>; LAM, W. China Deploys Pugilistic Foreign Policy with New Vigor. *China Brief*, Vol. 12, Issue 12, dostupné na <http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39525&cHash=c984cceb56af95c784351efa1350997>. Jen Süe-tchungovu tezi o zvyšování podílu odpovědnosti Číny za globální procesy je i v souladu s konceptem „nového internacionalismu“ čínského vědce Sun Žu z Čínského ústavu mezinárodních studií (China Institute of International Studies) vztahů který napsal, že podstata nového internacionalismu spočívá v tom, že Čína musí na sebe převzít větší mezinárodní odpovědnost, s ohledem na svůj potenciál poskytovat větší pomoc rozvíjejícím se zemím, vynakládat více úsilí pro zachování stabilního světového právního řádu, plnit ještě více své závazky a usilovat o rozvoj mezinárodního řádu ve spravedlivém a racionálním směru. Přejít k politice „nového internacionalismu“ zároveň znamená, že v zájmu obrany společných zájmů celého lidstva je čínský lid připraven přinést i možné oběti (převzato z článku Китай берет курс на «новый интернационализм», Газета Хуаньцзо шибао“, Китай, dostupné na <<http://www.inosmi.ru/world/20130115/204641939.html>>).
- [16] *Speech of Secretary of Defense Leon E. Panetta on Shangri-La Security Dialogue*, June 2, 2012 <<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1681>>. Neplatí to ale pro Japonsko, které má se Spojenými státy bezpečnostní smlouvu. O ní se Japonsko opírá např. v případě ostrých sporů s Čínou o nárok na ostrovy Senkaku ve Východočínském moři, které jsou nyní pod japonskou správou.
- [17] Remarks at the Foreign Policy Group's "Transformational Trends 2013". *Forum*, <<http://www.state.gov/secretary/rm/2012/11/201235.htm>>.
- [18] I přes fakt, že USA nebyly vůdčí silou operace v Libyi, nemohla by Severoatlantická aliance bez jejich pomoci v operaci uspět. USA vyslaly k libyjským břehům celou svoji středomořskou flotilu a proti Kaddáfimu nasadily střely s plochou dráhou letu a bezpilotní letouny. Britským, francouzským

- a dalším letadlům aliančních sil pak poskytly moderní přesně naváděnou municí a další logistickou podporu.
- [19] *The Security and Defense Agenda: Future of NATO*. As Delivered by Secretary of Defense Robert M. Gates, Brussels, Belgium, Friday, June 10, 2011, dostupné na <<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581>>.
 - [20] Obchodní výměna mezi těmito zeměmi dosáhla v roce 2010 62 miliard dolarů, což je 20krát více než před deseti lety.
 - [21] Problémy v čínsko-indických a čínsko-ruských vztazích otevřeně zmiňuje i Čao Ming-wen (čínská transkripce Zhao Mingwen), vědecký pracovník Čínského institutu mezinárodních studií Čínského ústavu mezinárodních studií ve svém referátu „Rapid Development of the BRICS Cooperation Mechanism“, předneseném na konferenci New International Environment and China's Peaceful Development, konané ve dnech 26.-27. 11. 2011 v Pekingu. Čchu Sing (Qu Xing), ed., New International Environment and China's Peaceful Development, China Institute of International Studies, China Foundation for International Studies, *World Affairs Press*, s. 233-250).
 - [22] *Global Trends 2025: A Transformed World*. The National Intelligence Council's 2025 Project (2008), dostupné na <http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf>, str. 4, 38-39.
 - [23] Výzkumníci ze Sandia National Laboratories vytvořili tzv. **Human Resilience Index** se sedmi indikátory, které jim umožnily identifikovat patnáct zemí s vysokým rizikem selhání státu (tempo růstu populace, hustota obyvatel, kalorický příjem per capita, dostupnost pitné vody per capita, obdělávaná půda per capita, průměrný věk, zdraví populace /včetně úmrtnosti dospělých a dětí/, délka života. K roku 2030 bude pořadí zemí s vysokým rizikem selhání státu následující: 1. Somálsko, 2. Burundi, 3. Jemen, 4. Uganda, 5. Afghánistán, 6. Malawi, 7. Demokratická republika Kongo, 8. Keňa, 9. Nigérie, 10. Niger, 11. Pákistán, 12. Čad, 13. Haiti, 14. Etiopie, 15. Bangladěš (s. 18 studie).
 - [24] Studie uvádí jako příklad strany politického islámu též vládnoucí tureckou Stranu spravedlnosti a rozvoje (AKP).
 - [25] Jednalo se v první řadě o uskupení al-Ká'ida v islámském Maghrebu (AQIM - Al Qai'da in Islamic Maghreb).
 - [26] Těžba břidličného plynu v USA tvořila v roce 2005 jen 2,5 % celkové produkce plynu, v roce 2010 to již bylo 15 %, díky čemuž se Spojené státy staly největším světovým producentem plynu. V USA se připravuje i výstavba osmi terminálů pro vývoz zkapalněného zemního plynu s celkovou roční kapacitou 120 milionů tun.
 - [27] ZAKARIA, F. Are America's Best Days behind Us?, *Time*, 3.3. 2011 <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2056723,00.html>>.
 - [28] STIGLITZ, J. E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers our Future*, W. W. Norton & Company, 2012, 448 s.
 - [29] Jednou z reakcí BRIC na globální finanční a ekonomickou krizi a roli USA při jejím vzniku bylo, že na prvním summitu hlav států a vlád BRIC v ruském Jekaterinburgu (2009). Rusko a Čína předložily návrh na snižování závislosti na dolaru jako světové rezervní měny. Zajímavou analýzu k tomuto problému, která vzbudila velký ohlas, „Dedolarizace a konec vojensko-finanční hegemonie USA: Přelom v Jekaterinburgu“ (De-Dollarization and the Ending of America's Financial-Military Hegemony: The Yekaterinburg Turning Point), zpracoval americký ekonom Michael Hudson. Mj. v ní uvádí, že Jekaterinburg vejde do historie nejen jako místo, kde skončil život posledního ruského cara, ale i amerického impéria. Analýza je dostupná na <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13969>>.
 - [30] Recese by ale mohla nastat i v případě odchodu ekonomicky v podstatě bezvýznamného Řecka z eurozóny. Ve studii se uvádí odhad Globálního institutu McKinsey podle kterého by neřízený řecký odchod z eurozóny způsobil „kolaterální škody“ osmkrát větší než pád americké banky Lehman Brothers v září 2008.
 - [31] Tento údaj byl prezentován na semináři organizovaném Centrem pro evropskou reformu v Londýně jako součást francouzsko-britského obranného fóra.
 - [32] *Report on the impact of the financial crisis on the defence sector in the EU Member States*, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2011-0428+0+DOC+PDF+V0/EN>>.
 - [33] ŠILHAN, V. Změna globální strategické rovnováhy: Stav a trendy vývoje vojenské síly vybraných zemí, *Vojenské rozhledy*, 22 (54), č. 1, 2013, s. 26.
 - [34] *Final report of the Future of Europe Group*, dostupné na <<http://www.auswaertiges-amt.de/cae/ser-vlet/contentblob/626338/publicationFile/171783/120918-Abschlussbericht-Zukunftsgruppe.pdf>>.